

Rozvoj tvorivosti študentov učiteľstva telesnej výchovy

Creativity Development of Students – Physical Education Teachers

Jarmila Novotná, Miroslava Lapšanská, Miroslav Fašianok, Karin Bugalova

Pedagogická fakulta Prešovské univerzity, Prešov, Slovensko

Abstrakt:

Obsah článku tvorí aplikácia Programu Harmónia v pregraduálnej príprave študentov učiteľstva telesnej výchovy. V experimente sa overoval vplyv tohto programu na rozvoj tvorivosti budúcich učiteľov. Na základe testov na tvorivosť, stupnice na zachytenie medziludských vzťahov a dotazníka sa zistili pozitívne zmeny v rozvoji tvorivých schopností študentov experimentálnej skupiny v oblasti medziludských vzťahov, klímy, osobnostného profilu a postojov.

Abstract:

This article presents application program „Harmony in the preparation of undergraduate students of physical education teachers“. The experiment verifies the effects of this program on development of creativity of future teachers. Based on tests of creativity, to capture the scale of interpersonal relationships and the questionnaire revealed positive changes in the development of creative abilities of students in the experimental group interpersonal relations, climate, attitudes and personality profile.

Kľúčové slová: tvorivosť, tvorivý učiteľ, príprava učiteľa, program tvorivosti

Key words: creativity, creative teacher, preparing of teacher, creativity program

Úvod

Programy tvorivosti, v literatúre označované aj ako kreatívne programy (Hlavsa, 1981, 1985; Dargová, 2001a; Salbot, Sabolová, 1998), predstavujú relatívne novú možnosť, ako rozvinúť a posilniť tvorivosť osobnosti. Prístupy, ktoré sa zaoberajú touto problematikou, rozlišujú dva trendy (Szobiová, 2004). V oboch prístupoch je obsiahnutý výchovný aspekt, rozdiel badať v miere uplatnenia zámerných, plánovitých metód a procesov. Prvý z nich načrtáva cestu k odstráneniu prekážok, pre možnosť vlastného uplatnenia tvorivosti osobnosti. Zameriava sa na vytváranie podmienok pre uplatňovanie tvorivých schopností (napr. minimalizovanie bariér inhibujúcich tvorivosť, utváranie facilitujúceho prostredia pre uvoľnenie tvorivosti). Druhý z nich sa sústreďuje na prebudenie, posilnenie tvorivých síl osobnosti a ich kultiváciu. Snaží sa o rozvoj vlastností a tvorivých schopností osobnosti. Teda ukázať cestu k programovému vedeniu človeka k „umeniu“ tvoriť. Tento prístup sa zakladá na uplatňovaní cieľavedomého, zámerného, stimulačného procesu, v ktorom sú výchovné aspekty v popredí, keďže ide o facilitovanie a kultivovanie tvorivosti. Uvedený cieľ je možné dosiahnuť ako súčasť prirodzených vplyvov každodennej činnosti, za podpory špeciálnych cvičení, ktoré sú transformované do príslušného obsahového rámca. Ako uvádza Szobiová (2004), týmto spôsobom u nás postupovali napr. Ďurič (1980), Hvozdič (1980), Sollárová (1989), Jurčová a Pišút (1991), Salbot a Sabolová (1998), Koršňáková (2001) a tiež Tóthová (2006).

Výsledky ich výskumov ukázali, že rozvojové cvičenia a tvorivé úlohy vyvolali významný nárast fluencie, flexibility tvorivého myslenia a pozitívne ovplyvnili vedomostnú úroveň v príslušných predmetoch. Ovplyvňovať schopnosti tvorivého myslenia zámernou stimuláciou cez osnovy konkrétnych predmetov je efektívne u osobností rôznych potencialít a v rôznych vekových kategóriách. Takáto výchova k tvorivosti v priebehu vyučovania je atraktívnou a efektívnou súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu.

Ciele, hypotézy a úlohy výskumu

Základným cieľom výskumu je experimentálne overiť tézu, či nami zostavený a následne realizovaný Program Harmónia (PH) bude mať vplyv na rozvoj tvorivosti u osobnosti budúcich učiteľov v experimentálnej skupine (ES) v porovnaní s kontrolnou skupinou (KS).

Hypotézy výskumu

Vychádzajúc z doterajších zistení, zo stanovených cieľov a problémov výskumu, ktoré chceme riešiť, stanovujeme túto základnú hypotézu:

Predpokladáme, že realizácia Programu Harmónia v experimentálnej skupine ovplyvní rozvoj tvorivosti študentov učiteľstva v porovnaní s kontrolnou skupinou, v zmene klímy, medziľudských vzťahov, osobnostnom profile, tvorivých schopnostiach, vlastnostiach a postojoch študentov.

Uvedený výskumný cieľ môžeme špecifikovať do týchto čiastkových úloh:

1. Zostaviť a experimentálne overiť Program Harmónia s dominantným postavením metód, techník a stratégií tvorivej komunikácie a kooperácie realizovateľný v rámci pregraduálnej prípravy.
2. Zistiť, ako ovplyvní vytváranie tvorivej skupinovej klímy osobnostné charakteristiky budúcich učiteľov a medziľudské vzťahy medzi nimi.
3. Zistiť, ako aplikovanie Programu Harmónia v rámci pregraduálnej prípravy rozvinie osobnosť budúcich učiteľov v ich tvorivých schopnostiach a vlastnostiach.

Metódy výskumu

Na zhromažďovanie údajov pred a po experimente a na rozbor vzťahov medzi premennými sme aplikovali tieto metódy:

- **Dotazník na diagnózu klímy (atmosféry) v skupine** – upravený podľa Zelinu.
- **Stupnicu na posúdenie medziľudských vzťahov v škole (v skupine)** upravenú podľa Havlínovej (1998) a je modifikáciou verzie NCPZ (1995).
- **Gordonov Osobnostný Profil – Inventórium (GPP-I)**
- **Torranceov figurálny test tvorivosti** (Torrance Test of Creativity Thinking – TTCT)
- **WKOPAY (What Kind Of Person Are You?)** dotazník na sebauposúdenie tvorivých predpokladov osobnosti.
- **Inventár tvorivých činností robených z vlastnej iniciatívy** (ďalej len HČ – Hárok činností), zostavený Torrancom.
- **IPOT** (Individuálne Predstavy O Tvorivosti). Je to postojový škálový dotazník Zelinu.
- **Štatistické metódy** predstavovali ďalšiu skupinu metód použitú pri spracovávaní získaných údajov, ku ktorým patrili: **Nepárový t-test**, **Mann-Whitneyov U test**, ktorý testuje rozdiel mediánov. Pri hľadaní korelácií a určovaní tesnosti vzťahov medzi premennými sme použili **Pearsonov korelačný koeficient** (*Pearson Correlations*), ktorý sme interpretovali na základe **Cohenovej škály**.

Výskumný súbor

Experiment sme realizovali na Fakulte humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove v zimnom semestri akademického roka 2007/2008 v mesiacoch september až december. Pri výbere respondentov sme podmienky pridelovali už hotovým skupinám študentov, (tzv. trsom) a nie jednotlivcom, čo teda znamená, že sme použili trsový (skupinový) výber. Aby sme pri tomto výbere zabezpečili reprezentatívnosť získaných výsledkov, dodržali sme tieto podmienky:

- experimentálna a kontrolná skupina boli rovnako veľké;
- vnútorne rovnorodé;
- každý prvok patrilo len do jednej skupiny.

Celkovo do výskumu bolo zapojených 50 respondentov, študentov 2. ročníka z odboru učiteľstvo akademických predmetov v študijnom programe pedagogika v kombinácii (ES), tiež učiteľstvo akademických predmetov v študijnom programe TV v kombinácii (v rámci spoločného základu).

Experimentálnu skupinu (ES) tvorilo 25 študentov 2. ročníka a v kontrolnej skupine (KS) bolo tiež 25 študentov 2. ročníka FHPV PU v Prešove, ktorá predstavovala kopírovanie experimentálnej skupiny, ale bez aplikácie programu. V experimentálnej skupine prebiehal nami zostavený Program Harmónia.

Prvá časť prebiehala v rozsahu 12-tich štyridsaťpäť minútových vyučovacích hodín (6 dvojhodinoviek) v rámci disciplíny Výchova k tvorivosti. Druhá časť programu, v nadväznosti na prvú časť, sa realizovala v rozsahu 12-tich štyridsaťpäť minútových vyučovacích hodín (6 dvojhodinoviek) v rámci disciplíny Kooperatívne vyučovanie. Tretiu časť tvoril blok 6-tich štyridsaťpäť minútových vyučovacích hodín (3 dvojhodinovky) realizovaný v mimovyučovacom čase. Celý rozsah programu bol 30 vyučovacích hodín.

Výsledky výskumu

Zmeny v klíme

Na diagnózu klímy v skupine pred a po experimente sme použili *Dotazník na diagnózu klímy (atmosféry) v skupine* (tab. 1).

Tabuľka 1: Diagnóza klímy v kontrolnej a experimentálnej skupine pred a po experimente

<i>Mann-Whitneyov U test</i> (test je na hladine významnosti $\alpha = 0,05$)								
PREMENNÁ	KS		ES		KS vs. ES		ANTE vs. POST	
	Ante	Post	Ante	Post	Sign. ANTE <i>p</i> -level	Sign. POST <i>p</i> -level	Sign. KS <i>p</i> -level	Sign. ES <i>p</i> -level
Úprimnosť (Ú)	642,5	632,5	569,5	705,5	0,576524	0,040205	0,917910	0,166436
Porozumenie (P)	656,0	619,0	599,0	676,0	0,419120	0,049665	0,706071	0,432965
Ocenenie hodnoty (O)	645,0	630,0	590,5	684,5	0,398570	0,041516	0,879790	0,324990
Akceptácia (A)	708,5	566,5	601,5	673,5	0,925301	0,040504	0,141951	0,452021
CHS	683,5	591,5	567,0	708,0	0,723528	0,008295	0,367303	0,165156

Legenda:

KS – kontrolná skupina

ES – experimentálna skupina

CHS – celkové hrubé skóre

p-level – hladina významnosti testu

Poradie jednotlivých premenných v oboch skupinách na vstupe i výstupe bolo rovnaké, i keď namerané hodnoty boli rôzne (v KS mali klesajúci charakter a v ES mali, naopak, stúpajúci charakter). Uvedené údaje svedčia o pozitívnom pôsobení nášho Programu Harmónia.

KS a ES pri vstupe mali vyrovnané, štatisticky nerozdielne skóre vo všetkých nami sledovaných premenných. Pri výstupe (KS vs. ES) sme zaregistrovali pozitívne, štatisticky významné zmeny vo všetkých nami testovaných premenných. V úprimnosti ($p = 0,040205$), porozumení ($p = 0,049665$), ocenení hodnoty ($p = 0,041516$), akceptácii ($p = 0,040504$) bol zaznamenaný štatisticky významný rozdiel na

hladine významnosti $\alpha = 0,05$. K štatisticky významným zmenám na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ ($p = 0,008295$) došlo aj v post meraní (ES vs. KS) v celkovom hrubom skóre klímy.

Zmeny v medziľudských vzťahoch

Na zisťovanie zmien v medziľudských vzťahoch v KS a ES pred a po experimente sme u študentov učiteľstva použili *Stupnicu na posúdenie medziľudských vzťahov v skupine*, upravenú podľa Havlínovej (1998, tab. 2).

Tabuľka 2: Medziľudské vzťahy v kontrolnej a experimentálnej skupine pred a po experimente

t – test nepárový / Mann-Whitneyhov U test-(test je na hladine významnosti $\alpha = 0,05$)												
PREMENNÁ	KS				ES				KS vs. ES			
	Ante		Post		Ante		Post		Sign. ANTE	Sign. POST	Sign. KS	Sign. ES
	A. M	S. D	A. M	S. D	A. M	S. D	A. M	S. D	p-level	p-level	p-level	p-level
MV	135,4	33,44	134,35	34,07	135,0	34,25	154,1	38,97	0,141	0,0004	0,903	0,0419

Legenda:

KS	Kontrolná skupina	t – test	Nepárový
ES	Experimentálna skupina	Sig. A	Významnosť rozdielov priemerov pred experimentom
ANTE	Merania pred experimentom	Sig. P	Významnosť rozdielov priemerov po experimente
POST	Merania po experimente	MV	Medziľudské vzťahy
A.M	Aritmetický priemer		
S.D	Smerodajná odchýlka		

Pri porovnaní ES a KS na výstupe sme zaznamenali štatisticky významný rozdiel na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ ($p = 0,0004$). Môžeme povedať, že pri kontakte človeka s človekom je veľmi dôležitá komunikácia, teda aj to, ako sa ľudia vedia vzájomne počúvať, tolerovať, spolupracovať, nájde odraz i v medziľudských vzťahoch. Ak to všetko úspešne zvládnú, môžeme očakávať, že aj medziľudské vzťahy budú napredovať. V opačnom prípade sa vzťahy nezmenia alebo k pozitívnemu posunu v smere k zlepšeniu vzťahov vôbec nedôjde.

Zmeny v osobnostnom profile

Na zisťovanie zmien v osobnostnom profile študentov učiteľstva sme použili *Gordonov Osobnostný Profil - Inventórium (GPP-I)*, tab. 3.

Tabuľka 3: Osobnostný profil študentov v kontrolnej a experimentálnej skupine pred a po experimente

<i>Man - Whitneyov U test</i> (test je na hladine významnosti $\alpha = 0,05$)								
PREMENNÁ	KS		ES		KS vs. ES		ANTE vs. POST	
	Ante	Post	Ante	Post	Sign. ANTE <i>p-level</i>	Sign. POST <i>p-level</i>	Sign. KS <i>p-level</i>	Sign. ES <i>p-level</i>
Prevaha (A)	654,5	620,5	618,5	656,5	0,559745	0,247364	0,740691	0,711883
Zodpovednosť (R)	699,5	575,5	618,5	656,5	0,526755	0,520325	0,226292	0,711657
Emocionálna stabilita (E)	677,0	598,0	642,0	633,0	0,815411	0,883911	0,441838	0,930267
Sociabilita (S)	688,0	587,0	639,5	635,5	0,675781	0,632299	0,324054	0,968945
Opatrnosť (C)	660,0	615,0	641,5	633,5	0,661864	0,335449	0,661159	0,937933
Originálne myslenie (O)	647,0	628,0	682,0	593,0	0,517589	0,161423	0,853367	0,386772
Osobné vzťahy (P)	647,0	628,0	608,5	666,5	0,293812	0,576307	0,853447	0,572802
Ráznosť (V)	650,0	625,0	624,0	651,0	0,548194	0,042254	0,807890	0,792765
CHS	687,0	586,0	628,5	646,5	0,454928	0,120537	0,336672	0,861308

Legenda:

KS – kontrolná skupina

ES – experimentálna skupina

p-level – hladina významnosti testu

CHS – celkové hrubé skóre

Výsledky vo vnútri KS a ES, medzi ante a post meraniami taktiež nevykázali žiadne štatisticky významné zmeny. No ak sa bližšie pozrieme na jednotlivé premenné, zistíme, že aj v ES v porovnaní ante a post meraní došlo k poklesu, ale aj nárastu niektorých hodnôt premenných. Tendenciu nárastu sme zaznamenali v týchto položkách: prevaha (ante 618,5; post 656,5), zodpovednosť (ante 618,5; post 656,5), osobné vzťahy (ante 608,5; post 666,5) a ráznosť (ante 624,0; post 651,0). Rovnako v celkovom hrubom skóre experimentálna skupina zaznamenala nárast z 628,5 na vstupe na 646,5 na výstupe. Pri post meraní (KS vs. ES) sme zaznamenali štatisticky významný rozdiel na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ len v premennej ráznosť. Osobnostné črty sú trvácne a v priebehu života sa výrazne nemenia. Ak by sme ich však chceli ovplyvniť, museli by sme na ne zámerne pôsobiť dlhý čas.

Zmeny v postojoch študentov

Na sledovanie zmien v postojoch k tvorivosti a praktickej tvorivej činnosti sme použili postojový škálový dotazník IPOT (Individuálne Predstavy O Tvorivosti) a tiež Hárak tvorivých činností (HČ) (tab. 4).

Tabuľka 4: Postoje k tvorivosti a tvorivej činnosti v kontrolnej a experimentálnej skupine pred a po experimente

<i>t – test nepárový / Mann-Whitneyov U test</i> (test je na hladine významnosti $\alpha = 0,05$)								
Premenné	KS		ES		Sign.:A (KS-ES)		Sign.: Ante-post	
	ante	post	ante	post	ante	post	KS a-p	ES a-p
	A. M.	A. M.	A. M.	A. M.	<i>p-level</i>	<i>p-level</i>	<i>p-level</i>	<i>p-level</i>

IPOT	10,73	10,8	10,2	11,06	0,2002	0,9827	0,7836	0,1094
HČ	16,2	16,46	13,93	15,26	0,5194	0,3086	0,8067	0,2092

Legenda:

KS	<i>Kontrolná skupina</i>	t – test	<i>Nepárový</i>
ES	<i>Experimentálna skupina</i>	Sig. A	<i>Významnosť rozdielov priemerov pred experimentom</i>
ANTE	<i>Merania pred experimentom</i>	Sig. P	<i>Významnosť rozdielov priemerov po experimente</i>
POST	<i>Merania po experimente</i>	IPOT	<i>Individuálne predstavy o tvorivosti</i>
A. M	<i>Aritmetický priemer</i>		
HČ	<i>Hárok činnosti</i>		

V ES sme zaznamenali niekoľko kvalitatívnych posunov, ktoré majú svoju výpovednú hodnotu vzhľadom na postoje študentov k tvorivosti, ktoré by nemali zostať bez povšimnutia. Pred experimentom až 52% študentov uviedlo, že tvorivosť nie je možné trénovaním zvyšovať. Pozitívne nás prekvapilo, že po experimente tento názor nezastával v ES nikto. Zaujal nás aj názor študentov na otázku, či má väčšina ľudí tvorivé nápady každý deň. Pred experimentom 40% študentov reagovalo záporne a na konci sa ich počet zvýšil. Zaznamenali sme nárast na 48%. Domnievame sa, že niektorí študenti si uvedomili, že byť tvorivým nie je úplne samozrejماً záležitosť a tvorivosť si vyžaduje veľa námahy.

Záver

1. Realizácia Programu Harmónia v experimentálnej skupine pozitívne ovplyvnila zmenu klímy, a to vo faktoroch: úprimnosť, porozumenie, ocenenie, akceptácia v porovnaní s kontrolnou skupinou.
2. Realizácia Programu Harmónia v experimentálnej skupine zlepšila medziludské vzťahy študentov učiteľstva v porovnaní s kontrolnou skupinou.
3. Realizácia Programu Harmónia v experimentálnej skupine pozitívne zmenila osobnostný profil študentov učiteľstva v položke ráznosť.
4. Realizácia programu Harmónia v experimentálnej skupine zvýšila úroveň tvorivosti študentov učiteľstva a to v tvorivých schopnostiach: fluencia a flexibilita v porovnaní s kontrolnou skupinou.

V zmene prípravy učiteľa, ale aj v zmene samotného učiteľa tkvie reálna šanca, ako pretvoriť stereotypy tradičnej formy edukácie smerom k jej tvorivo-humanistickému modelu. Prácou sme sa snažili dokumentovať, že aplikáciou nami vytvoreného Programu Harmónia, orientovaného na tvorivosť cez komunikáciu a kooperáciu, dôjde k rozvoju osobnosti budúceho učiteľa v želanom smere. Zistenia v empirickej časti potvrdili, že len v tvorivej, „bezpečnej“ klíme sa dá rozvíjať celistvá osobnosť budúceho učiteľa.

Výsledky výskumu naznačili v príprave budúcich učiteľov opodstatnenosť vytvárania programov na rozvoj tvorivosti, komunikácie a kooperácie osobnosti. Ukázalo sa, že o tieto programy je záujem a je možné ich implementovať na fakultách pripravujúcich budúcich učiteľov v rámci tradičnej organizácie výučby študentov. Za dôležité pre teóriu považujeme tiež poznanie, že realizované aktivity na budovanie dôvery, odbúravanie strachu a obáv, sebaopoznávanie, komunikáciu a kooperáciu, resp. aktivity pre prácu s emóciami pôsobia následne na posudzovanie i prežívanie vzťahov v skupine pozitívnym smerom a vplývajú aj na rozvoj tvorivých schopností osobnosti.

Literatúra

DARGOVÁ, J. 2001a. *Tvorivé kompetencie učiteľa*. Prešov: Privatpress s.r.o., 2001.

- ĎURIČ, L. 1985. *Poznávanie žiakov a rozvíjanie ich tvorivého myslenia*. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica a Ústav školských informácií, 1985.
- HLAVSA, J. a kol. 1981. *Psychologické problémy výchovy k tvorivosti*. Praha: SPN, 1981.
- HLAVSA, J. 1985. *Psychologické základy teórie tvorby*. Praha: Academia, 1985.
- HVOZDÍK, J. – ZELINA, M. 1983. K metodologickým otázkam rozvíjajúcich programov z hľadiska školskej a poradenskej psychológie. In: *Československá psychologie*, roč. 27, č.3, 1983. s. 203-208.
- JURČOVÁ, M., PIŠŮT, J. 1989. Úlohy na rozvíjanie samostatného a tvorivého myslenia žiakov myslenia žiakov pri vyučovaní fyziky na gymnáziu. In: Jurčová, M, a kol. *Rozvíjanie tvorivosti žiakov stredných škôl*. Bratislava : Pedagogický ústav, 1989. s. 5-27.
- KORŠŇÁKOVÁ, P. 2001. *Rozvíjanie tvorivosti vo vyučovaní biológie*: DP. Bratislava: FF UK, 2001.
- SALBOT, V. – SABOLOVÁ, G. 1998. *Tvorivosť a jej rozvíjanie v škole*. Banská Bystrica: PF UMB.
- SOLLÁROVÁ, E. 1989. Rozvoj tvorivosti v prvouke. In: *Rozvíjanie tvorivého myslenia žiakov vo vyučovaní na základnej škole*. Bratislava: PÚMB, 1989.
- SZOBOIOVÁ, E. 2004. *Tvorivosť, od záhady k poznaniu*. Bratislava: Stimul, 2004.
- ZELINA, M. 1995. *Výchova tvorivej osobnosti*. Bratislava: UK, 1995. ISBN 80-223-0173-0.
- ZELINOVÁ, M. – ZELINA, M. 1997. *Tvorivý učiteľ*. Bratislava: Metodické centrum, 1997.